

Ekonomski rat — pretpostavka ili realnost?

Analizirajući stanje svetskog ekonomskog sistema, autor M. Claude Lachaux, inspektor finansija u Francuskoj, u navedenom članku »Ekonomski rat — pretpostavka ili realnost«, raspravlja o »ekonomskom ratu« u savremenom svetu.* U uvodu autor razdvaja dva slična pojma iz ove tematike: prvo, pojam »ekonomski rat«, koji je predmet ove rasprave, i drugo, pojam »ekonomika ratovanja«, čija se tematika ne obuhvata ovom raspravom. Pojavne oblike »ekonomskog rata« autor razmatra u svetskim razmerama, pojedinim privrednim delatnostima i unutar pojedinih zemalja.

Realnost „ekonomskog rata“ u svetskim razmerama

Pojam »ekonomski rat« sve se češće koristi otkako je svetska privreda, a posebno privreda industrijski razvijenih zemalja, počela da stagnira i uranja u »krizu«. Početak te stagnacije, odnosno krize različito se obeležava. Većina naučnika smatra da je stagnacija otpočela posle 1970. godine, a neki navode i 1960. godinu. Autor analizira neke pojave u svetskoj privredi, posmatrajući međunarodnu trgovinu, proizvodnju i promet sirovinama, kursne liste valuta, rast nacionalnog dohotka i inflaciju.

Za međunarodnu trgovinu karakteristične su tri promene. *Prvo*, stalan porast međunarodne razmene dobara do 1974. godine, a zatim

* Objavljeno u francuskom vojnom časopisu »Défense nationale« oktobra 1981. godine pod naslovom »La guerre économique — mythe ou realite?«

usporavanje i narušavanje ustaljenih odnosa te razmene. *Drugo*, menja se obim razmene. Do 1974. godine porast izvoza beležile su industrijski razvijene zemlje. U periodu od 1963. do 1973. godine razmena unutar razvijenih zemalja obuhvata 12 odsto svetskog prometa, a sa zemljama u razvoju samo 8 odsto.¹ Posle 1974. godine razmena dobara između evropskih industrijski razvijenih zemalja uvećava se iznad proseka ostvarenog u proteklom periodu. *Treće*, nastaju promene u prilivu finansijskih sredstava u zemlje Zapadne Evrope. Do 1974. godine priliv finansijskih sredstava bio je prilično ujednačen, a zatim se ravnoteža narušava i značajan višak finansijskih sredstava akumulira se u zemljama proizvođačima nafte.

U proizvodnji i razmeni sirovina do 1974. godine ostvaruje se određena stabilnost iako je ponegde bilo smanjenja realne vrednosti. Od 1974. godine počinje nagli skok cena, a kod tečnih goriva beleži se petostruki porast cena, što predstavlja »šok« za svetsku privredu.

Početkom ovog veka svetski ekonomski odnosi zasnivali su se na paritetu nacionalnih valuta po sistemu »Bretton-Woods«. Paritet valuta bio je zasnovan na stabilnim odnosima. Posle raspada tog sistema prešlo se na promenljivi sistem (plivajući ili nestabilni sistem).

U protekle dve decenije industrijski razvijene zemlje imale su porast proizvodnje od 5 do 6 odsto godišnje, a zemlje u razvoju 4 odsto. Ulaskom u »krizu« rezultati su obrnuti. Neke zemlje u razvoju naglo razvijaju svoje proizvodne kapacitete, a neke u tome vidno zaostaju. Industrijski razvijene zemlje ne mogu postići punu zaposlenost svojih kapaciteta, a nezaposlenost ljudstva raste u svim zemljama Evropske ekonomske zajednice.

Industrijski razvijene zemlje u poslednjih 25 godina imale su relativno malu stopu inflacije. Međutim, sada inflacija dostiže i do 7 odsto godišnje, što stvara neprihvatljivo stanje u ekonomici zapadnih zemalja.

Različiti oblici „ekonomskog rata“

Vrlo je različita sistematizacija oblika »ekonomskog rata«. Najčešće se raspravlja o: monetarnom, energetsom i trgovačkom ratu, ratu iz domena primarnih sirovina, u oblasti investicija, nauke i slično, a posebno se ističu rasprave o demografskom ratu.

¹ Oba podatka pokazuju udeo zemalja Evropske ekonomske zajednice.

Podaci pokazuju na to da je privreda razvijenih industrijskih zemalja prosperirala i ostvarivala visok porast bruto-nacionalnog dohotka, a da je sada stagnacija i osetan pad prosperiteta. To se smatra kao najveća posledica »ekonomske agresije« na svim poljima privrednih delatnosti.

Pravilnom kreditno-monetarnom politikom može se veoma uspešno uticati na razvoj zemlje i na osvajanje novih tržišta. Ali, sada se radi o opštem sistemu »damping cena«. Japanski prosperitet otpočeo je sa sistematskim smanjivanjem vrednosti sopstvene valute prema dolaru ispod realnih merila.

U oblasti energetike »agresija« se ispoljava neprekidno. Nije neophodno pominjati da barel nafte sada košta 32 do 40 dolara, a da je 1973. godine koštao svega dva dolara. Da bi se bolje prikazao taj porast cena, treba imati u vidu da porast od četiri santima po barelu nafte izaziva za Francusku dodatne izdatke od milijardu franaka godišnje. Porast cena dobio je neslućene razmere. Međutim, treba imati u vidu da taj porast cena nije nastao zbog poskupljenja proizvodnje, nego jednostavno putem ucenjivanja. Smatra se da iza tih postupaka postoje politički motivi: arapske zemlje upotrebljavaju »oruđe nafte« da bi primorale SAD na promenu politike prema Izraelu.

Primeri iz međunarodne trgovine pokazuju da se pojavni oblici »ekonomskog rata« u toj oblasti najvidnije ispoljavaju i da je tu njihovo delovanje najefikasnije. I pored aktivnog delovanja međunarodne organizacije u skladu s Ugovorom o carinskim i trgovinskim tarifama (GATT), sve češće se pojavljuju različite prepreke (carine, porezi, takse, zabrane uvoza i slično) u međunarodnoj razmeni dobara i usluga. Te prepreke je sve teže eliminisati, jer one proističu iz neposredne potrebe pojedinih zemalja ili grupacija zemalja i stalno se primenjuju. Direktori preduzeća iznose vrlo zanimljive slučajeve. Tako, na primer, carinske stanice pojedinih zemalja zadržavaju vozila iz drugih zemalja sa lako pokvarljivim prehrambenim artiklima zbog sporednih i nevažnih »uzroka« (natpisi na vozilu nisu prevedeni na jezik uvoznika). Takve smetnje deluju u pravcu odustajanja od izvoza i razmene dobara.

U pogledu uvoza i izvoza neke zemlje u razvoju koriste različit arsenal »ekonomskog oružja« kako bi bile efikasnije u izvozu od industrijski razvijenih zemalja. Po tome su naročito poznate zemlje krajnjeg istoka: Japan, Južna Koreja, Formoza, Singapur, Indone-

nija, Filipini i druge. Te zemlje u »ekonomsko oružje« uključuju niske nadnice, odsutnost delovanja sindikata, lošije uslove rada, veću eksploataciju radnika, zapošljavanje dece i zapošljavanje bez socijalne zaštite.

Stanje unutar pojedinih zemalja

U praksi se sve češće primenjuje ograničavanje izvoza, odnosno uvoza jedne ili grupe zemalja prema drugoj zemlji ili određenoj grupaciji zemalja. Takvi oblici »ekonomskog rata« različito se objašnjavaju, ali je njihovo praktično dejstvo vrlo efikasno.

Primer Japana je vrlo markantan. Razmena dobara između Francuske i Japana stalno se smanjuje, ali se deficit Francuske prema Japanu stalno povećava (14 puta je veći za sedam poslednjih godina). Isto tako, Evropska ekonomska zajednica beleži deficit prema Japanu (sedam puta je uvećan u proteklih sedam godina). Japanski izvoz u zemlje Zapadne Evrope svodi se na nekoliko grupa proizvoda: motocikli, optika, fotografije, brodske i tvorničke konstrukcije, kuglični ležajevi, elektronika i automobili. Samo iz grupe »elektronika« zemlje Zapadne Evrope prodaju deset puta manje proizvoda Japanu nego što od njega uvoze.

Posle iznošenja javnih oblika »ekonomskog rata«, autor sistematizuje podatke i iznosi sledeće:

Prvo, veruje se da je »ekonomski rat« vrlo redak fenomen. Taj oblik rata nema borbenih dejstava, bitki, agresije i oružanih borbi. Međutim, on ima raznovrsne aktivnosti. I u primitivnim društvenim zajednicama postojali su oblici »ekonomskog rata« (lov divljači dvaju plemena). A sada, zaštita ekonomskih interesa zemalja putem carinskih barijera, svakako, liči na »ekonomski rat«. Iako se način i sredstva »ekonomskog rata« razlikuju, ipak je karakter te borbe ostao isti. Najviše su se promenili termini za označavanje metoda i sredstava »ekonomskog rata«, koji su dobili prikladniju formu.

Drugo, smatra se da »ekonomski rat« može imati sličan intenzitet kao oružani sukob. Ta dva pojma izgledaju kontradiktorna. Oružani sukob karakterišu razaranja i fizičko uništavanje protivnika. Suprotno tome, »ekonomski rat« se vodi s ciljem oduzimanja profita ostalim partnerima u međunarodnim ekonomskim odnosima. »Ekonomski rat« najčešće se ispoljava u formi ekonomskog nasilja. Ekonomski pritisci delimično se sprovode i među pojedinim grupa-

cijama (klase, staleži) u istoj naciji i državi. Ekonomsko nasilje primenjuje se u odnosima između država, a naročito u sadašnjem neravnopravnom sistemu međunarodne razmene dobara i usluga. Da li je opravdano te ekonomske pritiske na svetskom ekonomskom tržištu nazivati ratom? U savremenoj ekonomskoj terminologiji sve se više usvajaju vojni termini za konfliktne situacije. Nekada se govorilo o ratu u tranšejama, o pozicionom ratu, o manevarskom ratu, psihološkom ratu i slično. Danas se govori o nuklearnom ratu, ali isto tako o ratu generacija, ratu za hranu i slično. S tim nije iscrpljena lista »ratova«. Međutim, dobro se zna da je razlika između rata za bakalar ili soju i korejskog i izraelsko-arapskog rata ne samo u žestini nego i u prirodi tih ratova. Jedno je izbaciti nekoga sa svet-skog tržišta i naneti mu ekonomsku štetu, a drugo je pribeći upotrebi oružja radi fizičkog uništenja protivnika.

Uslovljenost između »ekonomskog rata« i rata kao oružanog sukoba ipak postoji. Zaoštavanje u ekonomskim odnosima između zemalja može prerasti u rat kao oružani sukob ako se prekorači utvrđeni »prag«. Prekoračenje tog »praga« ipak je mnogo ređe nego što bi se u to poverovalo. Tako, na primer, petostruko povećanje cena nafte 1973. godine predstavlja direktni »ekonomski rat« protiv privreda u zapadnim zemljama, ali to ipak nije izazvalo oružani sukob, iako je američka diplomatija pretila vojnom intervencijom. To se nije dogodilo ni prilikom drugog povećanja cena nafte 1979. godine, iako je privreda zapadnih zemalja time ozbiljno pogođena. Zemlje proizvođači i zemlje potrošači nafte, čiji su interesi u povećanju cena nafte sasvim suprotni, svesne su posledica oružanog sukoba. Sličan je primer i u odnosima između zapadnih i istočnih zemalja čija je ideologija i društveno-ekonomski sistemi različiti, ali im to, ipak, ne smeta za saradnju na tehničkom, kulturnom i ekonomskom planu.

Treće, rasprave o ekonomskim uticajima ukazuju na velike i opsežne rezultate »ekonomskog rata«. Danas su privredne delatnosti u svim regionima sveta mnogo razvijenije i međusobno zavisnije nego što su bile pre trideset godina. Sjedinjene Američke Države još uvek su ekonomski najrazvijenija zemlja iako joj taj primat narušavaju zemlje Zapadne Evrope i Japan. Međutim, sve zemlje, pa i najrazvijenije, imaju određene slabosti u privredi. Saudijska Arabija koja raspolaže najvećim rezervama nafte i koja naftom snabdeva skoro ceo zapadni svet potpuno zavisi od zapadnih zemalja, a posebno od SAD, u uvozu žitarica, ulja, šećera i slično. Japan je

zavisan od inostranstva u svim vrstama energije i sirovina. A Sovjetski Savez je za dalji razvoj svoje privrede tehnološki zavisan od razvijenih zapadnih zemalja.

Može se zaključiti da ekonomski pritisci daju rezultate pogotovo ako se vrše u dužem periodu. Ako se žele trenutni rezultati, neophodna je upotreba oružanih snaga. Ali, vršenje ekonomskih pritisaka u dužem periodu daje mogućnost protivniku da pronađe rešenja za uspešno suprotstavljanje tim pritiscima. Pojava surogata i nemogućnost efikasnog delovanja u kratkom periodu predstavlja kočnicu u primeni »ekonomskog rata«. Postavlja se pitanje: da li su u tome nafta i hrana izuzetak? Tako, na primer, za Evropu i Ameriku od osobite je važnosti obezbeđenje prolaza nafte kroz Ormuz i oko Rta dobre nade. Može li se zamisliti da ti prolazi budu zaprečeni? Ako bi to učinio Sovjetski Savez, tada bi sukob izašao iz okvira »ekonomskog rata«. Ili, da li bi tome bilo slično ako bi SAD odbile da isporučuju hranu, iako te isporuke imaju ograničene efekte? Po oceni autora, ipak, silosi za žito ne poseduju istu moć odvrćanja od agresije kao silosi nuklearnih raketa.

Četvrto, postavlja se pitanje načina primene »ekonomskog oružja«. Njegova upotreba je vrlo delikatna. Svako oružje ima svoje protivoružje ili zaštitu, kao što to pokazuje klasični primer politike devalvacije novca. Takvo delovanje ima uspeha. Često se u dužem periodu provodi politika devalvacije da bi se izvozom robe osvojilo svetsko tržište. Međutim, takav postupak izgleda da danas donosi više štete nego koristi. Tako, na primer, dolazi do poremećaja u vlastitoj ekonomiji, osiromašjenja uvoza i pojave inflacije. Rezultati mogu biti različiti, a po tvrđenju autora, pozitivni u kraćem, a negativni u dužem periodu. Ukoliko sredstva »ekonomskog rata« imaju veće dejstvo utoliko se teže primenjuju. Ta karakteristika »ekonomskog oružja« skoro se približava pravom oružju. Osim toga, primena »ekonomskog oružja« odražava se na sve učesnike svetskog tržišta, a ne samo na protivničku zemlju, a to znači i na zemlje koje ne učestvuju u sukobu.

Peto, postoji mišljenje da »ekonomski rat« sve više zamenjuje ostale vrste ratova. Bez sumnje, u međunarodnim odnosima ekonomski činilac ima sve veći značaj. Taj značaj raste od pre nekoliko decenija. Povećavanje nacionalnog dohotka i poboljšanje životnog standarda stanovništva bile su glavne preokupacije mnogih zemalja u poslednjih trideset godina. Politika nuklearnog odvrćanja omogućuje velikim silama da žive u miru, ali zaštita se ne odnosi na sve zemlje izuzev zemalja Evrope i Amerike. U ostalim regionima sveta

vode se neprekidni ratovi, i to sa teškim posledicama. Rezultati tih ratova pokazuju da se konačna pobjeda ne postiže upotrebom »ekonomskog oružja«, već hrabrošću naroda i efikasnošću naoružanja. Primer Vijetnama pokazuje da mali narod, iako ekonomski iscrpljen, može isprazniti rezerve i najveće ekonomske sile.

Na kraju autor zaključuje da »ekonomski rat« nije rat u pravom smislu reči. »Ekonomski rat« u svojoj biti ne ispunjava obeležja rata koja su prihvaćena u delima vojnih naučnika (Clausewitz, Gaston Bouthoul). Govoriti o ratu kada se koriste samo ekonomski pritisci i uticaji — predstavlja zloupotrebu načina izražavanja. Prenosjenje krize na privredno područje predstavlja uobičajene odnose u svetskom privrednom sistemu. U izvesnim periodima određene suprotnosti u svetskoj zajednici se usložavaju, što pogoduje načinu ekonomskog ponašanja velikih sila u međunarodnim odnosima. Sve to utiče na transformaciju međunarodnih odnosa, ali i sve više dolaze do izražaja zajednički interesi. Prema tome, u međusobnim ekonomskim odnosima zemlje moraju da biraju između međusobne saradnje ili konfrontacije. Međutim, srećna je okolnost što je do sada preovlađivala saradnja i sporazumevanje. Uspešnu odbranu na ekonomskom polju ostvaruje zdrava i napredna privreda. To potvrđuju uspehi vlastite privrede u svetskom ekonomskom sistemu. Ali, te uspehe postiže vrlo malo zemalja. Pod zdravom privredom smatra se ona koja ostvaruje visok nacionalni dohodak, uravnotežena međunarodna plaćanja, visoko poverenje u vlastitu valutu, visoku produktivnost rada, rentabilna investiciona ulaganja i slično. To su najefikasniji aduti u »ekonomskoj odbrani« u svetskom privrednom sistemu.

Pukovnik
KOSTA VUJIĆ